

TÉZISEK

A kirekesztettség határán:

Lakhatási szegények társadalmi integrációja és a szükségletalapú szolgáltatásszervezés lehetőségei

VAJDA NORBERT

1. Magyarországon az alacsony státuszú népesség besorult a legrosszabb helyzetű települési önkormányzatok igazgatási területére, ahol sem a redisztributív juttatások, sem a piaci szolgáltatások elérhetősége nem nevezhető kielégítőnek. Az 1990-es évek második felétől a lakóhelyi deprivációban élő tömegeknek mikroközösségeik fokozódó dezintegrációjával is szembe kell nézniük.
2. Az ország deprivált területeiről érkező, majd a fővárosban már „önkéntes lakásfoglalóként” azonosított migráns családok a lakhatási szegények egy speciális szegmensét jelentették az ezredfordulón: kirekesztett körülmények közül érkeztek, és újfajta kirekesztettségben találták magukat. A lakás-, és közösségvesztés traumája, valamint a megváltozott interakciós közeg egy évtized alatt hatást gyakorolt valóságmagyarázataikra és integrációs stratégiáikra is.
3. A migráns családok életvitelét, lehetőségeiket és korlátaikat a fővárosban éveken keresztül az ún. „cirkuláris hajléktalanság” határozta meg, amely nem csak személyközi viszonyaikat, hanem a formális ellátórendszerhez fűződő kapcsolataikat is determinálta. A fizikai tér állandó módosulása egyben a bizonytalan csoportthatárok közötti kényszerű vándorlással is együtt járt, amelynek csak egyik meghatározó állomását jelentette az „önkéntes lakásfoglalás”. Ezt a kedvezőtlen folyamatot a makroszintről érkező, legális lakhatási feltételeket teremtő bérlemények megszerzése törte meg.

4. A társadalompolitika alapvető célja, hogy a népesség szükségleteire reagálva fokozza a társadalom integritását, mindeközben azonban -, gazdasági-politikai rendszertől függetlenül- a központi intézkedések a rögzített elvekkel éppen ellentétes eredményekhez is vezethetnek. Ez abból következik, hogy a célzott beavatkozások sem képesek a *hozzáférés igazságtalanságait megszüntetni*. A makroszint válaszainak szisztematikus pontatlansága a személyes gondoskodást nyújtó szociálpolitikai és gyermekvédelmi ellátások jelenlegi intézményközpontú szervezésében is tetten érhető, így napjainkban alig beszélhetünk a formális és az informális erőforrások egymásra épülő struktúrájáról. Ennek negatív hatásaival a teljes magyarországi népesség viszonylatában számolni kell, kutatásomban ugyanakkor kifejezetten a migráns családok élethelyzetére koncentrálok.
5. A vizsgált családok legnagyobb problémája nem a társadalmi hierarchiában elfoglalt helyzetükkel függ össze, hanem kirekesztettségükkel. Ez utóbbira a fellazult, vagy akár teljesen megszűnt közösségi viszonyok helyébe lépő új relációkon túl-, a formális kapcsolatok is csak esetlegesen reagálnak. A narratív interjútechnika az élettörténetek feltárása mellett arra is alkalmas, hogy a problémaforrások interpretációján keresztül-, a fizikai és szociális környezetét egyaránt megváltoztató család szükségleteit, az elérhető erőforrások vetületében azonosítsa.
6. A deprivált térségekkel való összevetésben a szükséglet kielégítését támogató közösségi források hozzáférhetősége a fővárosban számottevően javult, ugyanakkor a legális bérlemények fenntartása egyben az illegális munkaerőpiacon történő fokozott szerepvállalást is valószínűsíti. A feketegazdaságban történő aktív részvétel az intézményesült szolidaritás közösségi szintű kedvezményezettjei közül egyértelműen kizárja az érintetteket, egyúttal azonban hozzáférést biztosít számukra a magasabb státuszt betöltő csoportok tagjaihoz. Ez kulcsfontosságú, mivel a társadalmi tőke felhalmozását, sőt konvertálását is lehetővé teszi.
7. Ez a törékeny közeg arra képes, hogy a tudatos állami intervencióktól függetlenül áttörtje az „underclass lét kettős falát”. A migráns családok csoporttudata már nem lakhatásukhoz kötődik, ennek megfelelően képesek a strukturális hátrányok halmozódásával ellentétes értékrendszer befogadására és közvetítésére. A kialakuló integrációs stratégiák működőképességét azonban a mindennapok szintjén kérdőjelezi meg a második generációt

is érintő korai gyermekvállalás. A nukleáris család részére addig stabilitást biztosító mechanizmusokat az egy fedél alatt élők átalakuló szerepstruktúrája kezdi szétfeszíteni.

8. A család keretének sokadik újradefiniálási kényszerével nem tudnak megbirkózni, ami végül a közvetlen családtagok kizárásához vezet. A kiszorulók ugyanoda zuhannak vissza, ahonnan az első generáció elrugaszkodott: stabil támogató közeget nélkülöző cirkuláris hajléktalanságba. Így miközben folyamatosan erodálják megmaradt informális támogató környezetüket-, a tartós megoldás reménye nélkül sodródnak a formális ellátórendszer krízispontjai között.
9. A rendszerváltást követő negyed évszázadban megszilárdult társadalompolitikai gyakorlatában a pénzügyi-anyagi támogatások vitathatatlan eredményeiken túl *a kirekesztettségre és marginális státusz újratermelődésére csak esetlegesen tudnak reagálni.* Végeredményben azt látjuk, hogy bár a szociális és gyermekvédelmi ellátások társadalmi integrációt támogató szolgáltatásaikkal még a krízishelyzet elmélyülését megelőzően célzott beavatkozásokat tudnának végrehajtani, erre mégis csak elvétve kerül sor. Ez fokozottan igaz a migráns családokra: hiába vannak adekvát válaszokkal rendelkező szolgáltatók a lakókörnyezetükben, az érintettek nem kerülnek kapcsolatba ezekkel.
10. A jelenlegi szolgáltatásszervezés intézményi szemléletének szükségletalapú meghaladása a létfeltételek hiányára való reagáláson túl, a társas készségek adekvát beavatkozásokkal történő fejlesztésére teremt lehetőséget. A nevezett innovatív eljárás úgy illeszthető a jelenlegi struktúrához, hogy közben kilép a célcsoport-specifikus terminológiából. Ez utóbbi nem véletlenül harmonizál azzal a felismeréssel, ami a társadalomkutatást a rétegződés modellektől az utóbbi időszakban mind inkább a társadalmi integráció vizsgálata felé fordította. Alapvető tévedés ugyanis egyértelmű csoportthatárokat feltételezni a társadalmi intervenciók tervezésénél. Jelenlegi ellátórendszerünk egyelőre mégis ezt teszi, ezért már a közeljövőben elengedhetetlen lesz, nem csak a kutatásomban vizsgált migráns családok-, hanem a teljes népesség viszonylatában ezt a se nem a hatékony, se nem hatásos álláspontot felülvizsgálni.